

१२. मूल ऐनको दफा ३१ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ३१ को उपदफा (१) मा रहेका

“राष्ट्रिय शिक्षा समितिको स्वीकृति लिई” भन्ने शब्दहरू झिकिएका छन् ।

१३. खारेजी: मूल ऐनको दफा ६, १६, २२क. र २६ खारेज गरिएका छन् ।

लालमोहर सदर मिति:- २०४३।०।१५।१

आज्ञाले,
ध्रुववर्मासिंह थापा
श्री ५ को सरकारको सचिव

श्री ५ को सरकार

कानून तथा न्याय मन्त्रालय

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट राष्ट्रिय पञ्चायतको सल्लाह र सम्मतिले बनाइबस्नेको तल लेखिएबमोजिमको ऐन सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशित गरिएको छ ।

२०४३ सालको ऐन नं. २०

स्वस्तिश्री गिरिराजचक्रचूडामणि नरनारायणेत्यादि विविध विरुदावली विराजमान मानोन्नत महेन्द्रमाला परम नेपालप्रतापभास्कर ओजस्विराजन्य परम गौरवमय तेजस्वी त्रिभुवनप्रजातन्त्रश्रीपद परम उज्ज्वल कीर्तिमय नेपालश्रीपद परम प्रोज्ज्वल नेपालतारा परम पवित्र ॐरामपट्ट परम ज्योतिर्मय सुविख्यात त्रिशक्तिपट्ट परम सुप्रसिद्ध प्रबल गोरखादक्षिणबाहु परमाधिपति अतिरथी परम सेनाधिपति श्री श्री श्री श्री श्रीमन्महाराजाधिराज बीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेव देवानाम् सदा समरविजयिनाम् ।

प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ लाई संशोधन गर्न बनेको ऐन

प्रस्तावना: प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ लाई संशोधन गर्न बाञ्छनीय भएकोले,

श्री ५ महाराजाधिराज बीरेन्द्र वीर विक्रम शाहदेवबाट राष्ट्रिय पञ्चायतको सल्लाह र सम्मतिले यो ऐन बनाइबस्नेको छ ।

(८)

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम “प्राचीन स्मारक संरक्षण (तेस्रो संशोधन) ऐन, २०४३” रहेको छ ।

(२) यो ऐनका दफा ३ र ४ श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकेको मितिदेखि र अन्य दफाहरू तुरुन्त प्रारम्भ हुनेछन् ।

२. प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ को दफा २ मा संशोधन: प्राचीन स्मारक संरक्षण ऐन, २०१३ (यसपछि “मूल ऐन” भनिएको) को दफा २ को सट्टा बेहायको दफा २ राखिएको छ :-

“२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,-

(क) “प्राचीन स्मारक” भन्नाले इतिहास, कला, विज्ञान, वास्तुकला वा स्थापत्यकलाको दृष्टिकोणले महत्त्व राख्ने मन्दिर, स्मारक, घर, देवालय, शिवालय, मठ, गुम्बा, विहार, स्तूप आदि सम्मन्वय र सो शब्दले स्मारक रहेको ठाउँ र राष्ट्रिय वा अन्तर्राष्ट्रिय दृष्टिकोणले विशिष्ट मूल्य राख्ने एक अर्कोसँग जोडिएको वा एकै इलाकामा बेग्लै-बेग्लै रूपमा अवस्थित मानववस्ती वा स्थल र प्राचीन मानववस्तीको अवशेष, प्राचीन स्मारकहरूको भग्नावशेष, गुफा आदि समेतलाई जनाउँछ ।

(ख) “पुरातात्विक वस्तु” भन्नाले प्रागऐतिहासिक कालमा मानिसले निर्माण गरी उपयोग गरेको वस्तु वा कुनै पनि देशको इतिहास बोध गराउने हस्तलिखित वंशावली, हस्तलिखित ग्रन्थ, स्वर्णपत्र, शिलापत्र, ताम्रपत्र, काष्ठपत्र, भोजपत्र, ताडपत्र, कागजपत्र, मुद्रा वा ऐतिहासिक घटना घटेको वा ऐतिहासिक विशिष्ट व्यक्ति बसेको घर र त्यस्तो व्यक्तिले प्रयोग गरेको वस्तु, ढुङ्गा, काठ, माटो, हस्तीहाड, हाड, काँच, कपडा, कागज, धातु आदि वा बेलबुट्टा भरी आकर्षक ढङ्गले बनाएको घरको कुनै महत्त्वपूर्ण भाग वा सो घरमा उपयोग गरिएका वस्तु वा बेलबुट्टा भरी वा नभरी बनाइएको मूर्ति, देवी-देवताको मन्दिर, चैत्य, शालिक, पौभाचित्र, राजप्रासादमा उपयोग भए-गरिएका वस्तु, पशुपंक्षी, स्थावर जंगमको प्रतिकृति र श्री ५ को सरकारले समय-समयमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी तोकिएको वस्तुसमेत सम्मन्वय ।

(ग) “क्यूरियो” भन्नाले एक सय वर्ष ननाघेको आधुनिक हस्तकलासम्बन्धी वस्तुहरू सम्मन्वय ।

(६)

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

- (घ) “संरक्षित स्मारक क्षेत्र” भन्नाले दफा ३ बमोजिम संरक्षित स्मारक क्षेत्र भनी घोषित प्राचीन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्र सम्झनुपर्छ ।
- (ङ) “मुख्य पुरातत्व अधिकृत” भन्नाले पुरातत्व विभागको महानिर्देशक सम्झनुपर्छ ।
- (च) “संरक्षण” भन्नाले संरक्षित स्मारकलाई बार्ने, ढाक्ने, मर्मत गर्ने, सफा राख्ने समेतको प्रबन्ध गरी स्मारकलाई मौलिक रूपमा दुरुस्त राख्ने काम सम्झनुपर्छ ।
- (छ) “स्थानीय हाकिम” भन्नाले प्रमुख जिल्ला अधिकारी सम्झनुपर्छ ।
- (ज) “तोकिएको वा तोकिएबमोजिम” भन्नाले यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियममा तोकिएको वा तोकिएबमोजिम सम्झनुपर्छ ।”

३. मूल ऐनको दफा ३ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ३ को सट्टा देहायको दफा ३ राखिएको छ:-

“३. संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न सक्ने: (१) श्री ५ को सरकारले कुनै प्राचीन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्रलाई संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न चाहेमा चार किल्ला खोली सोको सूचना स्मारक रहेको ठाउँ र सो ठाउँ नजीकैको सार्वजनिक स्थलमा समेत एक-एक प्रति टाँस्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा चित्त नबुझेने व्यक्तिले सो सूचना टाँस भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र श्री ५ को सरकार समक्ष उजुरी दिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम परेको उजुरीमा श्री ५ को सरकारले अन्तिम निर्णय दिन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिमको सूचनामा उजुरी परेमा उपदफा (३) बमोजिम अन्तिम निर्णय भैसकेपछि र उजुरी नपरेमा उजुरी गर्ने हदम्याद समाप्त भैसकेपछि श्री ५ को सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी कुनै प्राचीन स्मारक रहेको ठाउँ वा क्षेत्रको चार किल्ला खोली सो ठाउँ वा क्षेत्रलाई संरक्षित स्मारक क्षेत्र घोषित गर्न सक्नेछ ।

(५) संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र कसैले टेलिफोन वा विद्युत लाईन जडान गर्न, खाने पानी वा ढलको लागि जमीन खन्न, सडक बनाउन वा मर्मत गर्न, चलचित्र सुटिङ्ग गर्न, पर्व-मेला, नाच-गान वा सवारीको साधन पार्किङ्ग गर्न वा पोष्टर तस्वीर टाँस्न पुरातत्व विभागबाट तोकिएबमोजिम स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

तर परम्परागत नाच-गान, पर्व-मेला गर्न-चलाउन पुरातत्व विभागको स्वीकृति लिनु पर्नेछैन ।

(१०)

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(६) संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र कसैले आफ्नो हकभोगको जग्गामा नयाँ घर वा भवन निर्माण गर्दा वा साविक आकारमा परिवर्तन हुने गरी आफ्नो घर वा भवनको मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण गर्दा त्यस्तो क्षेत्र-भित्रको घर वा भवनको शैलीसित मिल्ने गरी पुरातत्व विभागले तोकेको मापदण्डबमोजिम निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण गर्नु पर्नेछ ।

(७) नगर पञ्चायत क्षेत्रभित्र पर्ने संरक्षित स्मारक क्षेत्रमा घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण गर्न चाहने व्यक्तिले पेश गरेको नक्सा नगर पञ्चायतले प्रचलित कानूनबमोजिम पास गर्नुभन्दा अगावै त्यस्तो नक्सामा पुरातत्व विभागको स्वीकृति लिनु पर्नेछ । नगर पञ्चायतबाट यसरी स्वीकृतिको लागि प्राप्त नक्सा अध्ययन गरी पुरातत्व विभागले स्वीकृति दिन, नदिन वा संशोधनसहित स्वीकृति दिन सक्नेछ ।

(८) संरक्षित स्मारक क्षेत्रमा घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण कार्य गर्दा स्वीकृत नक्साबमोजिम नगरेमा त्यस्तो घर वा भवनको निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण गर्ने कार्यलाई रोक्न पुरातत्व विभागले आदेश दिन सक्नेछ ।

(९) उपदफा (८) बमोजिम पुरातत्व विभागले दिएको आदेश नमान्ने निर्माण, मर्मत, थपघट वा पुनर्निर्माण गरेको घर वा भवनलाई स्थानीय हाकिमले पैंतीस दिनको म्याद दिई भत्काउन आदेश दिन सक्नेछ । त्यस्तो आदेश उपर चित्त नबुझ्ने व्यक्तिले पैंतीस दिनभित्र श्री ५ को सरकारमा उजुरी दिन सक्नेछ । त्यस्तो उजुरीको सम्बन्धमा श्री ५ को सरकारको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम उजुरी परेकोमा श्री ५ को सरकार-बाट निर्णय भएपछि सो निर्णय भएको मितिले पैंतीस दिनभित्र र उजुरी नपरेकोमा उपदफा (९) बमोजिम स्थानीय हाकिमले आदेश दिएको मितिले पैंतीस दिनभित्र सम्बन्धित व्यक्तिले घर वा भवन भत्काउनु पर्नेछ । सो म्यादभित्र घर वा भवन नभत्काएमा स्थानीय हाकिमले त्यस्तो घर वा भवन भत्काउन सक्नेछ र त्यसरी भत्काउँदा लागेको खर्च सम्बन्धित व्यक्तिबाट असूल उपर गरिनेछ ।”

४. मूल ऐनमा दफा ३६. थप: मूल ऐनको दफा ३ पछि देहायको दफा ३६. थपिएको छ:-

(११)

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

“३क. प्राविधिक समिति: संरक्षित स्मारक क्षेत्रभित्र निजी हकभोगको जग्गामा बनाइने घरको शैली तथा मापदण्डका सम्बन्धमा पुरातत्व विभागलाई परामर्श दिन तोकिएबमोजिमको प्राविधिक समिति हुनेछ।”

५. मूल ऐनको दफा ४ मा संशोधन : मूल ऐनको दफा ४ को उपदफा (१) को सट्टा देहायको उपदफा (१) राखिएको छ:-

“(१) कुनै व्यक्तिको निजी सम्पत्तिको रूपमा रहेको प्राचीन स्मारक वा कुनै प्राचीन स्मारक क्षेत्रभित्र रहेको निजी वा संस्थागत स्वामित्वको घर जग्गा श्री ५ को सरकारले स्मारक तथा स्मारक क्षेत्रको वातावरण संरक्षणको दृष्टिकोणले आवश्यक ठानेमा मूल्याङ्कनको आधारमा मूल्य दिई किन्न सक्नेछ।”

६. मूल ऐनको दफा ८ मा संशोधन: मूल ऐनको दफा ८ को सट्टा देहायको दफा ८ राखिएको छ:-

“८. प्राचीन स्मारकको संरक्षणको लागि जमीन खन्न नदिने: (१) प्राचीन स्मारक संरक्षणको निमित्त प्राचीन स्मारक रहेको ठाउँ वरिपरि सुरुङ खन्ने वा बिष्फोटक पदार्थ हाली जमीन फोर्ने काममा निषन्त्रण गर्न आवश्यक छ भन्ने श्री ५ को सरकारलाई लागेमा नेपाल राजपत्रमा सूचना प्रकाशित गरी त्यसरी सुरुङ खन्न वा बिष्फोटक पदार्थ हाली जमीन फोर्न नपाउने गरी तोक्न सक्नेछ।

(२) उपदफा (१) उल्लङ्घन गर्ने व्यक्तिलाई दश हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा डेढ वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ।”

७. मूल ऐनको दफा ११ मा संशोधन : मूल ऐनको दफा ११ मा रहेको “रु. २०।-” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “पाँचसय रुपैयाँ” भन्ने शब्दहरू राखिएका छन्।

८. मूल ऐनको दफा १२ मा संशोधन : मूल ऐनको दफा १२ को सट्टा देहायको दफा १२ राखिएको छ:-

“१२. सजाय: यस ऐनबमोजिम श्री ५ को सरकारको कब्जामा रहेको वा दफा ५ बमोजिम जिम्मेवारीको कागज भएको कुनै प्राचीन स्मारकको सम्बन्धमा देहायको कुनै काम गरेमा देहायबमोजिम सजाय हुनेछ:-

(क) कुनै प्राचीन स्मारकलाई नष्ट गरेमा, भत्काएमा, हटाएमा, परिवर्तन गरेमा, विरूप पारेमा वा चोरी गरेमा पच्चीस हजार रुपैयाँदेखि एक लाख रुपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षदेखि पन्ध्र वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय,

(१२)

अधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(ख) कुनै प्राचीन स्मारकलाई अनधिकृत काममा लगाएमा वा अरु कुनै किसिमसंग हानी नोक्सानी पुऱ्याएमा पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय ।”

६. मूल ऐनको दफा १६ मा संशोधन : मूल ऐनको दफा १६ को सट्टा देहायको दफा

१६ राखिएको छः-

“१६. पुरातात्विक उत्खनन गर्न स्वीकृति लिनु पर्ने : (१) प्राचीन स्मारक रहेको ठाउँमा पुरातात्विक उत्खनन गर्न चाहने व्यक्ति वा संस्थाले तोकिए- बमोजिम श्री ५ को सरकारको पूर्व-स्वीकृति लिनु पर्नेछ ।

(२) कुनै व्यक्ति वा संस्थाले उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृति लिई उत्खनन गर्दा पुरातात्विक महत्त्वको कुनै वस्तु वा स्मारक भेटिन आएमा त्यसको सूचना अठ्चालीस घण्टाभित्र पुरातत्व विभाग वा स्थानीय हाकिम-लाई दिनु पर्नेछ र स्थानीय हाकिमले तत्कालै पुरातत्व विभागलाई उक्त कुराको जानकारी दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम उत्खनन गर्दा प्राप्त भएको पुराता-त्विक सम्पत्ति श्री ५ को सरकारको हुनेछ ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम स्वीकृति नलिई उत्खनन कार्य गर्ने व्यक्तिलाई पच्चीस हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा पाँच वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।

(५) उपदफा (२) बमोजिम पुरातत्व विभाग वा स्थानीय हाकिम-लाई सूचना नदिई उत्खनन कार्य गर्ने व्यक्तिलाई पन्ध्र हजार रुपैयाँसम्म जरिवाना वा तीन वर्षसम्म कैद वा दुवै सजाय हुनेछ ।”

१०. मूल ऐनमा दफाहरू थप : मूल ऐनको दफा १७ पछि देहायका दफा १७क, १७ख,

र १७ग, थपिएका छन्ः-

“१७क. पुरातात्विक वस्तुको संरक्षण : (१) निजी स्वामित्वको पुरातात्विक वस्तुबाहेक अन्य पुरातात्विक वस्तु जुनसुकै ठाउँबाट प्राप्त भए तापनि पुरातत्व विभागको संरक्षणमा रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम पुरातत्व विभागको संरक्षणमा रहेको पुरातात्विक वस्तु कुनै परम्परागत जात्रा, पर्व वा उत्सव चलाउन निश्चित अवधिको लागि स्थानीय हाकिमको सिफारिशमा जमानत लिई पुरातत्व विभागले दिन सक्नेछ ।

(१३)

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

१७ख. विदेशी नागरिकले पुरातात्विक वस्तु नेपाल अधिराज्यभित्र ल्याउन प्रज्ञापन-पत्र भर्नु पर्ने: (१) कुनै विदेशी नागरिकले इतिहास, कला, विज्ञान आदिको दृष्टिकोणबाट महत्त्व भएको पुरातात्विक वस्तु नेपाल अधिराज्यभित्र ल्याउन चाहेमा प्रचलित कानूनबमोजिम प्रज्ञापन-पत्र भरी ल्याउन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम प्रज्ञापन-पत्र भरी ल्याएको पुरातात्विक वस्तु सो व्यक्तिले नेपाल अधिराज्यबाहिर जाँदा आफ्नो साथमा लैजान सक्नेछ ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम प्रज्ञापन-पत्र नभरी ल्याइएको पुरातात्विक वस्तु नेपालबाहिर लैजान पाइने छैन ।

१७ग. अधिकार प्रत्यायोजन: यो ऐनबमोजिम मुख्य पुरातत्व अधिकृतलाई प्राप्त अधिकारमध्ये सबै वा कुनै अधिकार निजले कुनै अधिकारीलाई प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।”

११. मूल ऐनमा दफा २०क. थप: मूल ऐनको दफा २० पछि देहायको दफा २०क.

थपिएको छ:-

“२०क. प्रतिस्थापन गर्ने वा यथास्थानमा राख्ने: दफा २० को प्रतिबन्धात्मक वाक्यांशको खण्ड (क) बमोजिम पुरातत्व विभागमा प्राप्त हुन आएको प्राचीन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु सम्बन्धित धनी वा गुठियारहरूले प्रतिस्थापना गर्न वा यथास्थानमै राख्न फिर्ता पाउँ भनी सम्बन्धित पञ्चायत र स्थानीय हाकिमको सिफारिशसहित निवेदन गरेमा त्यस्तो प्राचीन स्मारक वा पुरातात्विक वस्तु फिर्ता दिन मनासिब देखेमा पुरातत्व विभागले सम्बन्धित धनी वा गुठियारहरूसँग आवश्यक कागज गराई फिर्ता दिन सक्नेछ ।”

१२. रूपान्तर: मूल ऐनमा प्रयोग भएका देहायका शब्दहरूको सट्टा देहायका शब्दहरू राखी रूपान्तर गरिएको छ:-

(क) “पुरातत्वसम्बन्धी वस्तु” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “पुरातात्विक वस्तु” ।

(ख) “पुरातत्व अधिकृत” भन्ने शब्दहरूको सट्टा “मुख्य पुरातत्व अधिकृत” ।

लालमोहर सदर मिति:- २०४३।०।१५।१

आज्ञाले,
धुववरसिंह थापा
(१४) श्री ५ को सरकारको सचिव

श्री ५ को सरकारको छापाखाना, सिंहदरबार, काठमाडौंमा मुद्रित ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।